

УДК 323.28:339

Мартусенко І.В.*кандидат географічних наук, доцент
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Тернопільського національного економічного університету***Світлак І.І.***кандидат юридичних наук, доцент
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Тернопільського національного економічного університету***Світлак В.І.***аспірант
Київського університету економіки і права «Крок»*

ГЛОБАЛЬНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ФОРМА ПРОЯВУ АСИМЕТРИЧНИХ КОНФЛІКТІВ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

GLOBAL TERRORISM AS A FORM FOR THE PRODUCTION OF ASYMMETRIC CONFLICTS IN INTERNATIONAL RELATIONS

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню проблеми глобального тероризму як форми прояву асиметричних конфліктів у міжнародних відносинах. Розкрито теоретичні основи, наявні концепції та підходи до розуміння явища «глобальний тероризм» в контексті асиметрії міжнародних відносин. З'ясовано основні риси і варіації глобального тероризму. Визначено, що сучасний тероризм характеризується широким розмахом, відсутністю чітко окреслених державних меж, існуванням досить налагодженої координації міжнародних терористичних центрів та організацій, значною матеріальною підтримкою. Його сучасними формами стали гібридні війни та інформаційний тероризм.

Ключові слова: глобальний тероризм, асиметричний конфлікт, інформаційна війна, інформаційний тероризм, міжнародні конфлікти, міжнародний тероризм, цивілізаційний конфлікт, небезпека.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию проблемы глобального терроризма как формы проявления асимметричных конфликтов в международных отношениях. Раскрыты теоретические основы, существующие концепции и подходы к пониманию явления «глобальный терроризм» в контексте асимметрии международных отношений. Выявлены основные черты и вариации глобального терроризма. Определено, что современный терроризм характеризуется широким размахом, отсутствием четко очерченных государственных границ, существованием достаточно отлаженной координации международных террористических центров и организаций, значительной материальной поддержкой. Его современными формами стали гибридные войны и информационный терроризм.

Ключевые слова: глобальный терроризм, асимметрический конфликт, информационная война, информационный терроризм, международный конфликт, международный терроризм, цивилизационный конфликт, опасность.

ANNOTATION

The article investigates is devoted to the study of the problem of global terrorism as a form of manifestation of asymmetric conflicts in international relations. The theoretical foundations, existing concepts and approaches to the understanding of the phenomenon of "global terrorism", in the context of the asymmetry of international relations are revealed. The basic features and variations of global terrorism are revealed. It is determined that modern terrorism is characterized by a wide scale, the absence of clearly defined state boundaries, the existence of a well-coordinated coordination of international terrorist centers and organizations, and considerable material support. Its modern forms have become hybrid wars and information terrorism.

Keywords: global terrorism, asymmetric conflict, information warfare, information terrorism, international conflicts, international terrorism, civilizational conflict, danger.

Постановка проблеми. Глобальні події другої половини ХХ – початку ХХІ ст. докорінно змінили геополітичну ситуацію на планеті. Виникла новітня доба всевітньої історії та міжнародних відносин, що характеризується утвердженням нового економічного й політичного порядку, прогресивними демократичними змінами у світі та водночас наростанням глобальних і локальних конфліктів та проблем. В реаліях цієї епохи сталися процеси ґрунтового перегляду відносин власності та класовості; розгортались та стихали революції, конфлікти між колоніями і метрополіями; відбувся перерозподіл світових багатств і ресурсів після світових війн як всередині окремих країн, так і між державами у планетарному масштабі.

Переформатування системи та моделі міжнародних відносин призвело до різкого поглиблення нестабільності і нестійкості світового порядку. Сьогодні відбувається руйнація впливових усталених схем взаємозалежності і союзів держав, дестабілізовано систему суверенітету, зростає розрив між глобальними «гравцями» суспільного буття та іншими, значно слабшими за могутність суб'єктами міжнародного права. Небезпеку в Європі, частиною якої є Україна, та світових відносинах спричинюють зовнішні загрози, політична нестабільність і непередбачуваність розвитку подій, поглиблення стратифікації держав з різним рівнем соціально-економічного розвитку, екологічні катастрофи, некерованість міграційних процесів, міжетнічні конфлікти, інтернаціоналізація кримінальних структур та, зрештою, глобальний тероризм [3]. Відбуваються процеси формування соціопланетарної реальності, яка має принципово нову якість, та її вже складно визначити у таких категоріях, як, зокрема, «безпека», «держава – нація», «суверенітет», «національний ринок». На цьому тлі проблеми глобалізації й глобальних конфліктів постають, безперечно, актуальними як найбільш значущий вектор розвитку

цивілізації, як своєрідна «рівнодійна» суперечливих і різноспрямованих мегатенденцій розвитку сучасного світу.

Асиметричний, конфліктогенний, спонтанний і значною мірою некерований характер глобальних процесів відображає надскладний зміст взаємодії різних держав в історії та сучасності, в просторі та часі. Науково обґрунтовано, що сучасні цивілізації – це асиметричні, гетерогенні, побудовані на нерівності суспільства; їх культури мозаїчні, а тексти внутрішньо суперечливі, проте цінності цивілізацій постають об'єктом беззаперечного захисту. З цієї позиції стає зрозумілим, що різні світи, народи (чи цивілізації) можуть легко вступати в глобальний конфлікт навіть за відсутності конкретних провокаційних чинників просто через те, що вони різні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сьогодні теоретичні дослідження міжнародних асиметричних конфліктів та їх проявів у формі тероризму, гібридних й інформаційних війн вимагають значної уваги та формування більш досконалих методів пізнання, що повинні виробити новітні засоби та шляхи подолання криз, а також врегулювання міжнародних відносин згідно з вимогами та викликами сучасного світу.

Різні аспекти аналізу міжнародних асиметричних конфліктів та структурного впливу сучасної міжнародної системи на них розглядаються в низці досліджень та наукових праць відомих вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема в роботах Т. Паула, Е. Мерома, М. Фішерклера, З. Маоза, Г. Мір'яма., С. Метца та Д. Джонсона, Л. Козера, К. Боулдінга, Й. Галтунга, Дж. Догерті, Ф. Пфальцграфа, А. Раппорта, Л. Деріглазової, К. Райта, Р. Лебова, Б. Бузана, М. Калдор, Ш. Султанова, М. Капітоненка, Г. Перепелиці, О. Пархомчук. У групі робіт з методології вивчення збройних конфліктів необхідно назвати роботи П. Сорокіна, Л. Річардсона, Дж. Леві, М. Еоварда (Ховарда), К. Холсті, П. Кеннеді, Р. Арона. Значну увагу проблемі глобального тероризму приділили у своїх дослідженнях О. Бардін, У. Лакер, В. Мандрагеля, Дж. Поуст, Л. Моджорян, У. Латипов, І. Карпець та багато інших вчених.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Досліджуючи коріння цивілізаційного конфлікту (який, без сумніву, є джерелом витoku глобального тероризму), фахівці постійно вказують на асиметричний характер глобалізації, адже вона розвивається з різною швидкістю й глибиною в окремих регіонах і країнах світу, має суперечливі цивілізаційні та геопросторовочасові виявлення, а також може приводити до непередбачуваних або до діаметрально протилежних наслідків.

На нашу думку, слід виходити з того, що витoki тероризму зокрема та глобального конфлікту цивілізацій загалом полягають у природі їх відмінностей, це конфронтація цінностей та зіткнення альтернативних способів реалізації головних людських потреб. У дійсності цей

конфлікт, як правило, асиметричний та виявляється на ґрунті досить реалістичних актуальних чинників (наприклад, боротьба за вплив чи за території; протистояння систем влади; відстоювання культурно-мовних прав; дефіцит ресурсів, конкуренція між системами права, захист духовних чи релігійних святинь).

Однією з деструктивних мегатенденцій сучасного глобалізованого світу, який упродовж тривалого часу зазнавав експресивного впливу «вестерн-культури», на жаль, став процес інтенсивної криміналізації суспільних відносин, розвитку асиметричних конфліктів, що набуло в наш час міжнародного характеру у вигляді глобалізації злочинності, міжнародного тероризму, інформаційних, гібридних війн. Набуття національно злочинністю транснаціональних форм й утворення міжнародних злочинних та терористичних організацій (завдяки глобалізації політичних зв'язків, економічних і комерційних стосунків, міграційних процесів й інформаційних потоків через «економічний шпіонаж» і конкуренцію у найбільш прибуткових галузях і технологіях, безпрецедентне поширення ринку перевезень і туризму) стало сьогодні критично ризиковою глобальною тенденцією світового розвитку.

У більшості праць звернено увагу на соціально-політичні, психологічні, культурно-ідентичні та інші причини ескалації асиметричних конфліктів, розвитку тероризму в глобальних масштабах, однак дослідження системного взаємовпливу міжнародної системи та тероризму як форми прояву асиметричного конфлікту, а також комплексного параметрування такого виду конфлікту не отримали достатнього висвітлення.

Мета статті полягає у спробі аналізу глобального тероризму саме як форми прояву асиметричного конфлікту в сучасних міжнародних відносинах; завдання статті полягає у дослідженні теоретичних основ, наявних концепцій та підходів до розуміння явища «глобальний тероризм» в контексті асиметрії міжнародних відносин; з'ясуванні основних рис і варіацій глобального тероризму; виявленні причин терористичних конфліктів у сучасних міжнародних відносинах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тероризм ХХІ ст. – варіант асиметричних бойових дій, оскільки він підтримує логіку боротьби «слабких» проти «сильних». Німецький вчений Х. Мюнклер стверджує, що тероризм як спосіб боротьби слабких «замінив партизанську війну, яка в ХХ ст. тривалий час виконувала цю функцію». Від партизанських війн тероризм відрізняється своїм наступальним характером, меншою залежністю від місцевого населення і здатністю активно використовувати в своїх цілях інфраструктуру розвинених країн. Сучасний тероризм – різновид війни в її класичному розумінні як насильницького нав'язування противнику своєї волі з тією лише важливою особливістю, що терористична боротьба «орієн-

тована на асиметрію, за допомогою якої гравці, нескінченно більш слабкі технологічно і організаційно, ніж їх багаторазово більш потужний противник, виявляються здатними воювати проти нього» [6].

Терористичні групи прагнуть підірвати морально-психологічний потенціал противника без контакту з його військовою машиною. При цьому для своїх ударів вони вибирають найбільш уразливі цілі в тій чи іншій країні, просто «обходячи» як військові, так й інші перешкоди та захисні механізми, у створення яких так багато вкладали сучасні суспільства заради забезпечення своєї безпеки [5].

Поява загрози глобального (міжнародного, транснаціонального) тероризму проти розвинених держав зруйнувала ілюзії про підвищення керованості міжнародної системи і можливостей знаходження компромісів між асиметричними антагоністами. Сучасні прояви тероризму залишають відкритим головне питання про те, до яких політичних цілей прагнуть ці групи, а також наскільки сумісні політичні цілі терористів з цілями і цінностями тих країн, проти яких вони ведуть боротьбу.

Міжнародний тероризм – це мегатенденція, він виріс до масштабів уселенської небезпеки на хвилях глобалізації, остронь якої не залишилася жодна зі сфер людської життєдіяльності, включаючи і тіньові, такі, що в минулому лише епізодично виявлялися на поверхні міжнародного життя. Вона загострила такі ключові проблеми світового розвитку, як необхідність зменшення загрози ядерної війни, що залишається актуальною; глибокі суперечності між характером цивілізації, що склалася, і природою; дегуманізація суспільства й особи; соціально-економічне розшарування населення планети,

що посилюється; зростаючі масштаби маніпулювання громадською думкою за допомогою все проникаючих засобів масової інформації; комерціалізація й уніфікація культури, що веде до збіднення духовного світу людей [1; 6].

Дотепер продовжуються дискусії щодо змісту поняття «міжнародний тероризм» серед фахівців (табл. 1). На наш погляд, можна запропонувати таке визначення міжнародного тероризму: організація й здійснення насильницьких актів будь-якого роду проти громадян (жителів) і майна іншої країни (держави), залякування її населення, окремих соціальних верств або державної влади, заподіяння збитку з метою одержання певних вигод або переваг, прийняття необхідних рішень, усунення державних, політичних, громадських, культурних, релігійних діячів, а також помсти.

Специфіка тероризму, зокрема міжнародного, така, що жертва, якщо вона є, не завжди виступає як дана особа з конкретним прізвищем, ім'ям, місцем і родом роботи тощо, а виступає як щось, що уособлює іншу сферу, іншу культуру й систему відносин. Виняток становлять державні, політичні, громадські, культурні, релігійні діячі, яким мстять за їх діяльність чи для того, щоб її припинити. Зрозуміло, що такі особистості стають цілями і жертвами міжнародного тероризму.

Суб'єктами міжнародного тероризму повинні визнаватися не тільки фізичні особи або групи, але й держави, що буде мати профілактичне значення, тим більше, що держава в особі представників влади зазвичай більше піклується про свій публічний престиж і авторитет, ніж окремі люди, які часто можуть діяти нелегально. Тісний зв'язок міжнародного тероризму з процесом глобалізації, з одного боку, ускладнює розу-

Таблиця 1

Зміст та ознаки міжнародного тероризму

№	Автор	Ознаки та зміст
1.	О. Бардін, У. Лакер, В. Мандрагеля, Дж. Поуст	Міжнародний тероризм за своєю метою й змістом є породженням страху та те, що жертви нападу можуть не мати нічого спільного з об'єктами впливу, тобто ці жертви зовсім не причетні до боротьби, що ведеться.
2.	Л. Моджорян, У. Латипов	Характерною ознакою акту міжнародного тероризму є присутність у ньому іноземного елемента, що викликає своїми діями міжнародні наслідки. Це особливий вид бойових дій, не регламентованих ніякими кордонами, звичаями й правилами ведення війни.
3.	І. Карпець	Міжнародний тероризм – це злочин особливого роду. Він є міжнародною або внутрішньодержавною організаційною та іншою діяльністю, яка спрямована на створення спеціальних організацій і груп для здійснення вбивств і замахів на вбивство, заподіяння тілесних ушкоджень, насильства і захоплення людей як заручників з метою одержання викупу, насильницького позбавлення людини волі, поєднаного з наругою над особистістю, застосуванням катувань, шантажу тощо.
4.	Wikipedia.org	Тероризм (від лат. “terror” – «жах») – у широкому сенсі використання або загроза застосування насильства для досягнення політичної, релігійної або ідеологічної мети.
5.	Експерти ООН	Міжнародний тероризм можна кваліфікувати як терористичні акти, що вчинені однією або більшою кількістю осіб, незалежно від мотивів, а також які мають міжнародний масштаб, тому що виконавці планують свої дії не в тій країні або країнах, у яких відбуваються самі акти, одержують вказівки або приїждять з іншої країни, рятуються втечею і шукають пригулку в інших країнах або іншим способом одержують допомогу в будь-якій формі з інших країн.

Джерело: складено авторами за даними [1; 5; 6; 7]

міння його характеру і причин, з іншого боку, полегшує. Ускладнює, тому що цей процес у вигляді, в якому він розгортається в сучасному світі, достатньою мірою не вивчений.

Сучасному міжнародному тероризму притаманні нові риси:

- відбувається формування глобальних терористичних мереж і керівних центрів, що здійснюють підготовку терористичних актів і координацію дій окремих виконавців;

- створюються інфраструктура терористичних угруповань, зокрема інфраструктура фінансування акцій, що проводяться;

- існує тенденція до проведення масштабних акцій, що набувають характеру диверсійно-терористичної війни, з метою створення атмосфери загального страху, збудження антиурядових настроїв в суспільстві для успішної боротьби за вплив і владу;

- відбувається зрощення терористичних угруповань з організованою злочинністю (перш за все, з угрупованнями, що спеціалізуються на торгівлі наркотиками, людьми і зброєю);

- активізується проникнення терористів та їх посібників у державні та громадські структури [1; 5; 6].

Важливою особливістю сучасного міжнародного тероризму є мережний принцип організації. Терористичні мережі є куди більш рухливою й важко вразливою метою, ніж централізовані організації. Більш того, така мережа виявляється прекрасно пристосованою до інфільтрації в органи влади й управління, до корупційних практик тощо, має велику стійкість і здатність до регенерації.

Нова, мережна, модель терористичної організації дає змогу досягати більшої конспіративності й ефективності. Її фінансові можливості у світі, що глобалізується, виявляються самодостатніми. У структурному плані найпоширенішою й небезпечною моделлю побудови міжнародної терористичної мережі є так звана SPIN-структура (сегментована, поліцентрична, ідеологічно інтегрована мережа – segmented, polycentric, ideologically integrated network) [2]. Творцем найбільш ефективної глобальної, міжнародної терористичної мережі нового типу вважається Усама бен Ладен (табл. 2).

Прекрасно освоєні міжнародними терористами нові інформаційні технології дають змогу найбільш повно задіяти потенціал, що міститься в мережних організаційних формах. Розвиток інформаційних систем збільшує фінансові, розвідувальні й дослідницькі (спроби розробки зброї масового ураження) можливості терористичних організацій. Крім того, для світових терористичних мереж основою ефективною взаємодією є система комунікацій, причому мережні форми організації мають потребу в ній навіть більше, ніж старі ієрархічні.

Експерти виділяють три ключові напрями, за якими використання нових технологій дає змогу підвищити ефективність організації терористич-

них мереж і координацію діяльності бойових груп, що входять до їх складу: 1) підвищення рівня координації дій; 2) розширення організаційних можливостей як таких; 3) активізація обмінів інформацією, зокрема в реальному часі, що явно перевищує на сучасному етапі можливості міждержавного співробітництва [4].

В результаті глобальна терористична мережа виявляється майже ідеально адаптованою до умов так званих ройових війн або війн із використанням принципу «бойової зграї», коли за нанесенням чітко скоординованого за місцем й часом удару бойовиків і підрозділів підтримки, що прибувають з різних напрямків (нині – можливо, навіть із різних країн), необхідне буквально «зникнення», «розчинення» бойової або терористичної групи, що знову розпадається на окремі сегменти, які стрімко зникають із місця дії або зливаються з масою населення.

Інститутом економіки та миру (The Institute for Economics and Peace) опубліковано рейтинги країн світу – Глобальний індекс тероризму 2016 (The Global Terrorism Index 2016) та Глобальний індекс миру 2016 (Global Peace Index 2016) [8]. Відзначається, що за останні 16 років найбільша терористична активність спостерігалась у 2014 р., коли терористичні атаки були зафіксовані у 93 країнах світу, які призвели до загибелі більше ніж 32 тис. осіб.

Ця оцінка засвідчила зменшення кількості країн, де зафіксовано терористичні акти. Вперше з 2010 р. скоротилася смертність від тероризму (29 тис. осіб). Натомість загальна світова оцінка тероризму погіршилась через збільшення рівня інтенсивності терористичних нападів. Найбільший рівень терористичного впливу був зафіксований у 5 країнах (Ірак, Афганістан, Нігерія, Пакистан та Сирія), на які припали 72% смертей від тероризму у 2016 р. Суттєво збільшились летальні наслідки від терористичних атак у країнах-членах ОЕСР, які зафіксовані у 21 з 34 країн-членів ОЕСР. На жаль, Україна вже другий рік поспіль входить у першу двадцятку цього рейтингу (11 місце серед 163 країн світу). Крім того, наша країна потрапила до 20 країн, де зафіксовано найбільш фатальні терористичні атаки, що передусім пов'язано з діяльністю ДНР і ЛНР. Глобальний індекс тероризму визначає рівень терористичної активності у 163 країнах світу на підставі оцінки кількості терористичних інцидентів за рік, кількості загиблих, потерпілих та рівня матеріального збитку.

Поруч із рейтингом країн світу за рівнем тероризму Глобальний індекс миру 2016 (Global Peace Index 2016) [8] визначає рівень насильства й агресивності зовнішньої політики у 163 країнах. Глобальний індекс миру формується з урахуванням показників, які характеризують у країні наявність внутрішніх і міжнародних конфліктів; рівень стабільності та безпеки всередині країни (оцінюються рівень політичної нестабільності, сприйняття злочинності в суспільстві, доступність зброї, рівень ксенофобії

Таблиця 2

Найбільші терористичні організації світу

№	Назва	Витоки появи/ базування підрозділів	Основні риси
1.	Аль-Каїда	Афганістан, Алжир, Ємен, Ірак	Одна з найбільш масштабних терористичних організацій у світі «Аль-Каїда» з'явилася 11 серпня 1988 р. Тоді Усама бен Ладен і керівник «Єгипетського ісламського джихаду» Абдулла Аззам прийняли рішення об'єднати свої зусилля для повалення світської влади в ісламських державах і введення «Великого ісламського халіфату (арабо-мусульманської держави, створеної пророком Мухаммедом)». Витоком появи «Аль-Каїди» є війна в Афганістані. 11 вересня 2001 р. в США сталася серія масштабних терактів. Відповідальність на себе взяла «Аль-Каїда». За час свого існування «Аль-Каїда» взяла відповідальність за 19 терактів, одним з яких є напад на редакцію журналу “Charlie Hebdo” в 2015 р. На цей момент організацію очолює 60-річний хірург Айман Мухаммед Рабі аз-Завахірі. На рахунку «Аль-Каїди» тисячі жертв та прихильники по всьому світу. Джерела фінансування: видобуток нафти та торгівля нею; пограбування банків, підприємств, громадян; контрабанда наркотиків; підставні благодійні фонди; викрадення людей задля отримання викупу; донорська допомога від країн Перської затоки.
2.	Ісламська держава	Сирія, Ірак	Угрупування «Ісламська держава Іраку» (ІДІЛ) з'явилася в результаті злиття 11 радикальних ісламських угруповань під керівництвом «Аль-Каїди» в 2006 р. У 2013 р. ІДІЛ поширили свою діяльність і на Сирію, а саме вступили у війну на боці антиурядових сил. Після цього «Аль-Каїда» відмовилася від «Ісламської держави». На цей момент ІДІЛ діє в південно-східній частині Сирії і на території «сунітського трикутника» в Іраку. В ІДІЛі практикують страти (бойовики спалюють військовополонених, а відео публікують в Інтернеті).
3.	Талібан	Таджикистан, Афганістан	Рада безпеки ООН визнала зароджений в Афганістані «Талібан» терористичною організацією в 2003 р. На підконтрольних територіях бойовики ввели норми шариату: заборонили музику, мистецтво, біле взуття, алкоголь. Представники «Талібану» нападають на школи і забороняють жінкам здобувати освіту.
4.	Боко Харам	Федеративна Республіка Нігерія	«Боко Харам» виступає проти «західного способу життя» і за шариат; Рада безпеки ООН визнала «Боко Харам» терористичною організацією в 2014 р. Завдання організації полягає в тому, щоб ввести шариат і викоринити «західний спосіб життя» на всій території Нігерії. Організація з'явилася в 2002 р. У 2015 р. вони присягнули на вірність ІДІЛі і змінили назву на «західноафриканську провінцію Ісламської держави». Згідно з різними оцінками в організації перебувають від 4 до 6 тис. осіб. Джерела фінансування: вимагання грошей та оподаткування місцевого бізнесу; отримання донорської допомоги від інших терористичних угруповань; викрадення людей задля отримання викупу; торгівля рабами
5.	ФАТХ	Палестина	«ФАТХ» – палестинська організація, що виступає проти євреїв, до складу якої входить воєнізоване крило і політична партія, «ФАТХ» визнана терористичною в Ізраїлі та США. «ФАТХ» існує із середини 50-х рр., “fatah” у перекладі з арабської означає «перемога, завоювання», а слово “hataf” – «смерть». У її статуті сказано про те, що держава Ізраїль має бути знищена. У різні роки від імені організації скоїли десятки терактів проти ізраїльтян. В 2004 р. пост керівника «ФАТХ» зайняв Фарук Каддумі, який не прийняв мирну угоду з Ізраїлем

Джерело: складено авторами

тощо); рівень мілітаризації (загальний військовий потенціал країни, військовий бюджет, імпорт/експорт зброї тощо). Найбільш миролюбною країною за результатами рейтингу визнано Ісландію. До десятки лідерів також увійшли Данія, Австрія, Нова Зеландія, Португалія, Чехія, Швейцарія, Канада, Японія та Словенія. Україна в цьому рейтингу зайняла 156 позицію і має чергове погіршення рівня забезпечуваного миру [8]. Погіршення зазначеної оцінки за більшістю індикаторів пов'язується з продовженням конфлікту на Сході країни. Відзначається, що Україна стала більш воєнізованою, зокрема

зросла частка військових видатків у ВВП. Крім того, викликають занепокоєння гальмування боротьби з корупцією та повільний процес реформування державних органів, неконтрольоване поширення зброї по країні.

Складовими елементами сучасних асиметричних конфліктів і війн, тероризму, гібридних війн, глобальної злочинності стали інформаційні війни та комп'ютерні атаки. Інформаційна війна (англ. “Information War”) є використанням та управлінням інформацією з метою набуття конкурентоздатної переваги над супротивником. Інформаційна війна (ІВ) може включати в себе

збір тактичної інформації, забезпечення безпеки власних інформаційних ресурсів, комп'ютерні атаки, поширення пропаганди або дезінформації, щоб деморалізувати військо та населення ворога, підлив якості інформації супротивника і попередження можливості збору інформації супротивником. Основним засобом ведення ІВ є інформаційна зброя [9].

Часто ІВ ведеться в комплексі з кібервійною та психологічною війною, комп'ютерними (хакерськими) атаками з метою ширшого охоплення цілей, а також із залученням радіоелектронної боротьби та мережевих технологій. Комп'ютерна атака (хакерська, або кібератака) – це спроба реалізації загрози. Тобто це дії кібер-зловмисників (хакерів) або шкідливих програм, які спрямовані на захоплення інформаційних даних віддаленого комп'ютера, отримання повного контролю над ресурсами комп'ютера або на виведення системи з ладу. Під атакою (*англ. "attack", англ. "intrusion"*) на інформаційну систему розуміють дії (процеси) або послідовність зв'язаних між собою дій порушника, які приводять до реалізації загроз інформаційним ресурсам шляхом використання уразливостей цієї інформаційної системи [9].

Сьогодні інформація добирає матеріальної форми, а володіння нею стає дуже жаданим. Сучасні асиметричні війни ведуться перш за все в інформаційній сфері, яка випереджає і безперервно супроводжує так званий прямиий контакт протилежних сторін, там само розвивається і глобальний тероризм. Якщо торкнутися цього питання на міждержавному рівні, то ми побачимо, що спецслужби країн ведуть свої війни безпосередньо в Інтернеті (рис. 1).

Так, наприклад, для боротьби з потенціальним супротивником в експортне мережне облад-

нання США встановлюються чіпи з логічними вірусами, які можуть бути активовані в потрібний момент. Для боротьби з певними людьми є комп'ютерні програми обнуління банківських рахунків. Для боротьби між корпораціями, які є конкурентами на різних ринках, використовується промисловий шпіонаж, який полягає у зборі інформації щодо свого «супротивника».

Виходячи зі змісту та ролі інформації у сучасному світі, американський дослідник М. Маклюен виводить цікаву тезу, що звучить так: «Істинно тотальна війна – це війна за допомогою інформації» [5; 6]. Сучасні економічні зв'язки і відносини усе більше приймають форму обміну знаннями, а не обміну товарами. А засоби масової комунікації самі є новими «природними ресурсами», що збільшують багатства суспільства. Тобто боротьба за капітал, ринки збуту відходять на другий план, а головним зараз стає доступ до інформаційних ресурсів, знань, що призводить до того, що війни ведуться вже більше в інформаційному просторі та за допомогою інформаційних видів озброєнь. Виникла нова форма тероризму – інформаційний тероризм, це явище стало проявом глобальної асиметрії.

Мета інформаційного тероризму полягає в послабленні моральних і матеріальних сил супротивника або конкурента, а також посиленні власних. Вона передбачає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини в ідеологічній та емоційній галузях. Очевидно, що інформаційний тероризм – складова частина ідеологічної боротьби. Він не приводить безпосередньо до кровопролиття, руйнувань, під час його ведення немає жертв, ніхто не позбавляється їжі, даху над головою. І це породжує небезпечну безпечність у ставленні до нього. Тим часом руйнування, яких завдають інфор-

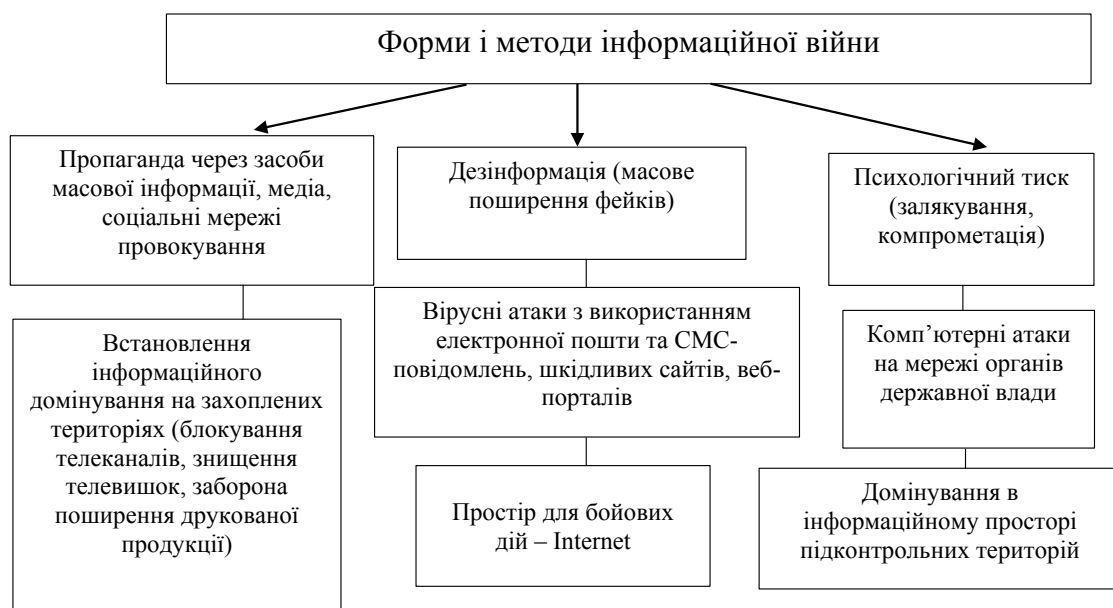

Рис. 1. Форми і методи інформаційної війни

Джерело: авторська розробка

маційні війни та інтернет-тероризм у суспільній психології, психології особи, за масштабами і за значенням цілком співмірні, а часом і перевищують наслідки збройних воєн [2; 5].

Головне завдання інформаційного тероризму полягає у маніпулюванні масами, мета такої маніпуляції полягає у внесенні у суспільну та індивідуальну свідомість ворожих, шкідливих ідей та поглядів, дезорієнтації та дезінформації мас, послабленні певних переконань, устоїв та, зрештою, залякуванні. Щодо цілей атак в інформаційному тероризмі, то чим більш залежний супротивник від інформаційних систем під час ухвалення рішення, тим більше він уразливий до ворожого маніпулювання цими системами. Програмні віруси впливають тільки на ті системи, у яких є програми.

Чим сучасніше суспільство, тим більше воно покладається на інформацію та засоби її доставки. Сюди відноситься і Інтернет, але це лише вершина цієї інформаційної конструкції. Будь-яка розвинена країна має телефонну, банківську, комунікаційну та безліч інших мереж, що керуються комп'ютерами, отже, мають властиві їм слабкі місця. Інформаційний тероризм став реальною дисципліною, яку вивчають і розробляють.

Інформаційний тероризм використовує пропаганду та інформаційну зброю. Цей вид зброї, як правило, взагалі не спрямований на завдання втрат живій силі. У цьому сенсі інновації привели до безкровної і водночас винятково ефективною зброї. Вона знищує не населення, а державний механізм. Інформаційно-комп'ютерна революція відкриває широкі можливості для впливу на народи та владу, маніпулювання свідомістю та поведінкою людей навіть на віддалених просторах. Беручи до уваги процес глобалізації телекомунікаційних мереж, що відбувається в світі, можна припустити, що саме інформаційним видам агресії буде відданий пріоритет у майбутньому. Потрібна серйозна увага фахівців різного профілю до цього питання, щоб уникнути найбільш негативних наслідків цієї проблеми для всього людства, адже це є проявом асиметрії глобального рівня.

Висновки. Глобальний світ не перебуває у спокої, ознакою часу став невинувато асиметричний конфлікт техносфери та біосфери. Фактично асиметрія та гібридність перетворилися на домінуючу нашу епохи, що не оминуло й сферу міжнародних відносин, зовнішніх стосунків, ведення війн. Характерною рисою XXI ст. стало розгортання таких проявів асиметричних конфліктів, як, зокрема, глобальний тероризм, електронне піратство, або хакерство, гібридні, інформаційні та асиметричні війни, комп'ютерні атаки, або кіборгатаки, глобальна злочинність. Насильство будь-якої природи тільки породжує культуру, де процвітають групи бойовиків та екстремісти.

Найгострішою проблемою світової безпеки та міжнародних відносин став такий прояв асиметричного конфлікту, як тероризм. Найбільшими

терористичними організаціями в світі є «Аль-Каїда», «Талібан», «Боко-Харам», «ФАТХ», «Ісламська держава». Сучасний тероризм характеризується широким розмахом, відсутністю чітко окреслених державних меж, існуванням досить налагодженої координації міжнародних терористичних центрів та організацій, значною матеріальною підтримкою. Внаслідок глобального поширення медіа та розвитку комунікацій тероризм розвинув здатність формувати міжнародну громадську думку через залякування. Тобто він став не просто наслідком глобалізаційних процесів, але й дуже ефективним засобом для диктату своїх умов і досягнення політичних цілей спільнотами, які є порівняно «слабкими» з огляду на держави та міждержавні організації. Терористична загроза, без сумніву, є проблемою глобального масштабу та простору, тому вимагає глобальних дій (перш за все, передбачення, недопущення, запобігання).

Світ змінюється, переглядаються правила та цілі, які визначатимуть його у XXI ст. Це є випробуванням для всіх народів, щоб перевірити відданість людства фундаментальним цінностям, таким як свобода націй, право держав на суверенітет, мирне співіснування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гончаренко О. Превентивні асиметричні стратегії в регіональних конфліктах та боротьбі з міжнародним тероризмом / О. Гончаренко // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: Економіка, право, політологія, туризм. – 2012. – Т. 1. – № 1–2. – С. 91–97.
2. Горбулін В. Гібридна війна: все тільки починається / В. Горбулін // Дзеркало тижня. Україна. – 2016. – № 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-vse-tilki-pochinayetsya.html>.
3. Мартусенко І. Збереження суверенного статусу України в умовах сучасних глобалізаційних процесів / І. Мартусенко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 8. – С. 210–214. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-8-2015.pdf>.
4. Мороз Ю. Інформаційно-психологічні операції в умовах ведення гібридної війни / Ю. Мороз, Ю. Твердохліб // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 2016. – Вип. 38. – С. 97–105.
5. Мюнклер Х. Тероризм сьогодні. Война становиться асиметричною / Х. Мюнклер // International Politic. – 2004. – № 1. – Р. 27–31.
6. Insurgents, terrorists, and militants: The warriors of contemporary combat / [H. Shultz, Jr. Richard, J.A. Dew]. – Columbia : Columbia University press, 2006. – 328 p.
7. Резолюція Ради Безпеки ООН S/RES/1973 (2011) от 17 марта 2011 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/268/41/PDF/N1126841.pdf?OpenElement>.
8. Тероризм vs мир. Рейтинги 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://edclub.com.ua/analitika/teroryzm-vs-myr-reytingy-2016>.
9. YES – Ялтинська європейська стратегія: Безпека України в мінливому світовому порядку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pinchukfund.org/ua/news/16348>.